ISSN 2080-1807

TORUŃSKIE STUDIA BIBLIOLOGICZNE

2015, nr 1 (14)

Jolanta Hys, Maria M. Michalska

Biblioteka Narodowa

e-mail: j.hys@bn.org.pl, m.michalska@bn.org.pl

Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna w projekcie PASSIM

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TSB.2015.004>

STRESZCZENIE: W 2010 r. Biblioteka Narodowa przystąpiła do projektu SYNAT. W ramach tego projektu zajmowała się częścią zadania badawczego o nazwie PASSIM. Celem działań liczego konsorcjum było stworzenie oraz wdrożenie uniwersalnej, otwartej, repozytoryjnej platformy hostingowej i komunikacyjnej dla sieciowych zasobów wiedzy wykorzystywanych przede wszystkim przez badaczy, pracowników nauki, studentów oraz wszystkich tych, którzy dążą do poszerzania wiedzy. Zakład Informacji Naukowej Biblioteki Narodowej odpowiadał za identyfikację, systematyzację i ewidencję cyfrowych zasobów informacyjnych zarówno polskich, jak i zagranicznych w zakresie nauk humanistycznych, ekonomicznych i społecznych. W artykule poddano analizie zasady praktycznego użycia w PASSIM Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej (UKD). Zanalizowano jego cechy charakterystyczne, wskazujące na możliwość wykorzystania UKD do opisu treściowego źródeł danych. Omówiono metodę klasyfikowania dokumentów w projekcie PASSIM. Przedstawiono wybrane opcje wyszukiwawcze, tj. wyszukiwanie przez symbol UKD i odpowiedniki słowne do symbolu.

SŁOWA KLUCZOWE: metody klasyfikowania; PASSIM; SYNAT; Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna; wyszukiwanie.

PASSIM – Baza zasobów internetowych z zakresu nauk humanistycznych, ekonomicznych i społecznych

Na przełomie 2009 i 2010 r. narodził się pomysł skonstruowania uniwersalnego narzędzia obsługującego społeczeństwo informacyjne, ze szczególnym uwzględnieniem środowisk naukowych i akademickich. Stworzenia systemu, który umożliwiałby naukowcom dostęp do szerokiej gamy zasobów cyfrowych, materiałów źródłowych, informacji o planowanych wydarzeniach, konferencjach itp. – jednego punktu dostępu do wszelkiego rodzaju dokumentów i informacji poszukiwanych przez badaczy, jednocześnie oferującego nowoczesne narzędzia do ich przeszukiwania. Ponadto umożliwiałby on wzajemną komunikację, pracę zespołową, tworzenie własnych dokumentów oraz ich publikację.

Pomysł ten przerodził się w zadanie badawcze o nazwie roboczej SYNAT (System Nauki i Techniki), realizowane w latach 2010–2013 przez sieć naukową zrzeszającą 16 instytucji krajowych jako część Programu Strategicznego Narodowego Centrum Badań i Rozwoju, noszącego nazwę „Interdyscyplinarny system interaktywnej informacji naukowej i naukowo technicznej”. Celem projektu było:

stworzenie uniwersalnej, otwartej, repozytoryjnej platformy hostingowej i komunikacyjnej dla sieciowych zasobów wiedzy dla nauki, edukacji i otwartego społeczeństwa wiedzy.

Realizacja projektu obejmowała szeroki zakres zadań o charakterze badawczym, podporządkowanych głównemu celowi – stworzeniu kompleksowego systemu, który obejmie:

- platformę informatyczną, realizującą całokształt funkcji użytkowych systemu,
- podsystemy aplikacyjne, umożliwiające platformie obsługę szerokiej palety zasobów treściowych, z zapewnieniem wysokiego poziomu skalowalności, a także interoperacyjności w układzie międzynarodowym,
- podsystemy generyczne umożliwiające integrację nowych klas przyszlých aplikacji,

- podsystem nowych modeli komunikowania naukowego i otwartych społeczności wiedzy, obejmujący również program upowszechniania i promocji adresowany do całego społeczeństwa,
- zbiór propozycji modeli prawnych umożliwiających rozwój nowych otwartych modeli komunikowania w nauce, edukacji i obszarze dziedzictwa kulturowego¹.

Na zadanie badawcze SYNAT składały się dwa uzupełniające się projekty: INFINITI i PASSIM. Liderem projektu INFINITI było Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego, natomiast pracami związanymi z realizacją projektu PASSIM kierował Wydział Elektroniki i Technik Informacyjnych Politechniki Warszawskiej.

PASSIM, jako element projektu SYNAT, jest

sieciowym systemem informacyjnym dla nauki, techniki i dziedzictwa kulturowego w Polsce. Wspiera efektywność i intensywność badań poprzez umożliwienie badaczom dostępu do danych różnorodnych placówek naukowych oraz udostępnienie zaawansowanego wirtualnego środowiska badawczego z narzędziami analitycznymi i wizualizacyjnymi opartymi o metody sztucznej inteligencji w procesach eksploracji danych i tekstu. Głównym komponentem systemu jest platforma repozytoryjna, komunikacyjna i hostingowa jako narzędzie obsługujące aktywne, otwarte społeczeństwo informacyjne ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb środowisk naukowych i akademickich².

Twórcy systemu założyli, że na platformie będą dostępne następujące zasoby:

- katalogi i bazy danych bibliotek naukowych,
- zasoby cyfrowych bibliotek,
- zasoby cyfrowych muzeów,

¹ SYNAT [online] [dostęp 30 czerwca 2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.synat.pl>.

² PASSIM [online] [dostęp 30 czerwca 2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.passim.pl>.

- repozytoria instytucji naukowych,
- rozproszone zasoby internetowe i bazy danych,
- dziedzinowe i środowiskowe portale, wyszukiwarki i systemy agregujące zbiory informacji, takie jak Fidkar, FBC, Nukat itp.,
- strony internetowe instytucji akademickich i naukowych oraz wybranych urzędów państwowych,
- wewnętrzne zbiory danych instytucji naukowych,
- bazy informujące o instytucjach i pracownikach naukowych oraz prowadzonych projektach badawczych,
- bazy bibliograficzne i abstraktowe,
- pełnotekstowe bazy czasopism elektronicznych w dostępie komercyjnym, częściowo komercyjnym lub otwartym.

Bibliotekom biorącym udział w projekcie powierzono zadanie przygotowania dziedzinowych repozytoriów wiedzy zawierających wszystkie te zasoby. Biblioteka Politechniki Warszawskiej przygotowała bazę wiedzy z zakresu nauk ścisłych, Biblioteka Jagiellońska nauk medycznych, natomiast Biblioteka Narodowa [dalej: BN] nauk humanistycznych, ekonomicznych i społecznych.

W wyniku realizacji zadania polegającego na rejestracji krajowych i zagranicznych źródeł danych z zakresu nauk humanistycznych, ekonomicznych i społecznych powstała robocza baza danych o nazwie „Baza zasobów internetowych z zakresu nauk humanistycznych, ekonomicznych i społecznych”³, dostępna za pośrednictwem witryny BN. Obecnie znajduje się w niej ponad 12 tys. rekordów. Baza jest wykorzystywana przez pracowników Zakładu Informacji Naukowej BN do udzielania informacji użytkownikom i pomimo zakończenia projektu jest wciąż aktualizowana.

Ogólne zasady rejestracji zasobów przygotowywanych do przekazania na platformę passim.pl były omawiane i ustalane z bibliotekami partnerskimi. Szczegółowe zasady doboru i rejestracji zostały opracowane w Zakładzie Informacji Naukowej BN w oparciu o bogate doświadczenia infobrokerów – pracowników informacji naukowej, na co dzień zajmujących się wyszukiwaniem informacji. Przyjęto założenie, że celem nadrzędnym w przypadku tej bazy jest wyszukanie wartościowych zasobów.

³ *Bazy BN w systemie MAK* [online] [dostęp 30 czerwca 2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://mak.bn.org.pl/wykaz.htm>.

bów internetowych oraz maksymalnie prosta rejestracja, jednocześnie bezbłędnie identyfikująca źródło oraz dająca maksymalnie dużo punktów dostępu do zasobu. Przyjęto takie rozwiązanie, ponieważ w przypadku zasobów internetowych nie jest już tak ważne dokładne opisanie dokumentu jak przy dokumentach tradycyjnych – wystarczy jedno kliknięcie i jesteśmy w stanie zweryfikować dane. Priorytetem staje się stworzenie takich metadanych, które zapewnią jak najszybszy i maksymalnie intuicyjny dostęp do dokumentu. Zdecydowano się na utworzenie bazy roboczej w systemie MAK, formacie MARC21. Wybrano format MARC21, ponieważ biblioteki biorące udział w projekcie stosują ten właśnie format. Przygotowanie danych do przekazania w jednym doprecyzowanym formacie znacznie ułatwiło przejście na schemat docelowy platformy PASSIM. Dane wprowadzano zgodnie z normą *N – 01152 – 13. Opis bibliograficzny. Dokumenty elektroniczne*.

W celu ułatwienia wyszukiwania zdecydowano o obowiązkowym stosowaniu pola 516 („Uwaga dotycząca typu dokumentu”). Zastosowany wykaz typów dokumentów powstał w wyniku uzgodnień pomiędzy bibliotekami partnerskimi. Ostatecznie zaakceptowane terminy są adekwatne do tematyki pozyskiwanych przez katalogerów zasobów internetowych. Wsparcie merytoryczne stanowiły serwisy zagraniczne, m.in. europejski serwis DESIRE i brytyjski katalog źródeł internetowych BUBL. Użytkownicy poszukujący określonych typów zasobów internetowych – np. bibliotek cyfrowych, baz danych, zbiorów aktów prawnych czy blogów – dostali do dyspozycji indeks zawierający 52 kategorie (por. rys. 1).

Wprowadzono również obowiązek stosowania pola 520 o etykiecie słownej „Zawartość”, zawierającego krótką charakterystykę zasobu i umożliwiającego użytkownikowi przeprowadzenie wstępnej selekcji dokumentów na podstawie samego opisu. Ma to bardzo duże znaczenie przy wyszukaniu wielu dokumentów o podobnych parametrach. Przed wszystkim zawęża pole poszukiwań. Np. po wpisaniu hasła indeksowego „kapliczki” otrzymujemy listę rekordów, które są zawężane przez informację umieszczoną w polu 520. Jak ilustruje rys. 2, w jednym z rekordów w polu „520 Zawartość” znalazła się informacja o tym, że przedstawione kapliczki pochodzą z Warmii; w innym, że są poświęcone św. Janowi Nepomucenowi.

BAZY BIBLIOTEKI NARODOWEJ

Baza: Baza Zasobów Internetowych z zakresu nauk humanistycznych, ekonomicznych i społecznych realizowana w ramach projektu SYNATIPASSIM

Indeks: Typ_dok.

zmień indeks

drukuj

szukaj

cofnij

dalej

Wybierz hasło z indeksu (kliknij na klawisz z numerem)

01

ARCHIWA

(więcej nt30)

02

BAZY DANYCH DOSTĘPNE W BN

(więcej nt30)

03

BAZY DANYCH FAKTOGRAFICZNE

(więcej nt30)

04

BAZY DANYCH POZOSTALE

(więcej nt30)

05

BIBLIOGRAFICZNE BAZY DANYCH

(więcej nt30)

06

BIBLIOTEKI

(więcej nt30)

07

BIBLIOTEKI CYFROWE

(więcej nt30)

08

BLOGI

(więcej nt30)

09

CENTRA BADAWCZE

(zn)

10

CZASOPISMO PEŁNOTEKSTOWE

(więcej nt30)

11

CZASOPISMO SPIS TREŚCI STRESZCZENIA

(więcej nt30)

12

DANE STATYSTYCZNE

(więcej nt30)

13

DOKUMENTY GRAFICZNE

(więcej nt30)

14

DOKUMENTY RZĄDOWE

(więcej nt30)

15

ENCYKLOPEDIJE

(więcej nt30)

16

FIRMY SPÓŁKI

(n)

17

FOTOGRAFIE ZBIORY FOTOGRAFI

(więcej nt30)

18

INFORMACJA BIOGRAFICZNA

(więcej nt30)

19

INFORMATORY

(więcej nt30)

20

INNE ORGANIZACJE

(więcej nt30)

początek

cofnij

dalej

drukuj

Cyfry w nawiasie okrągłym oznaczają liczbę wyszukiwanych dokumentów (gdź większa niż 1)

Program opracowany przez:
Bibliotekę Narodową
Zakład Technologii Informatycznych
al. Niepodległości 213
02-086 Warszawa

Program MAKWWW, wersja 1.47 z dnia 03.09.2012 (LNU02)

Właściciel programu:
Biblioteka Narodowa

Rys. 1. Baza projektu SYNAT /PASSIM, wyszukiwanie wg typu dokumentu

Źródło: *Baza zasobów internetowych z zakresu nauk humanistycznych, ekonomicznych i społecznych realizowana w ramach projektu SYNAT/PASSIM [online] [dostęp 30 czerwca 2015]. Dostępny w World Wide Web: http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=53&IZ=Typ_dok.*

BAZY BIBLIOTEKI NARODOWEJ

Baza: Baza Zasobów Internetowych z zakresu nauk humanistycznych, ekonomicznych i społecznych realizowana w ramach projektu SYNATYPASSIM

Indeks: **Klasyfikacja**

Szukasz: **KAPLICZKI**

zmień indeks

wrót do indeksu

wrót do listy

maska+

drukuj

Dokument 1

Tytuł/Autor:

Zawartość:

UKD:

726

Klasyfikacja

Kapliczki

UKD:

913(438)Warmia

Klasyfikacja

Warmia

Internet:

http://www.ciekawemazury.pl/files/Warminskie_kapliczki.pdf

Warmińskie kapliczki = Ermlandische Kapellen / Mirosław Bojenko, Adam Brosch

Album fotograficzny zawierający około 300 barwnych fotografii warmińskich kapliczek. W ośmiu podrozdziałach zamieszczono fragmenty map Warmii z okresu XVI - XVIII w. czyli czasów, kiedy część opisanych obiektów powstała. Znajdują się tam też polsko-niemieckie spisy miejscowości wraz z nazwami powiatów obecnych i byłych. Na końcu zamieszczony został spis wszystkich miejscowości z jakich pochodzą przedstawione kapliczki

Dokument 2

Tytuł/Autor:

Zawartość:

UKD:

726

Klasyfikacja

Kapliczki

UKD:

73

Klasyfikacja

Rzeźba

Internet:

<http://nepomuki.pl/nepomuki/index.html>

Nepomuki

Strona poświęcona figurkom i kapliczkom św. Jana Napomucena. Na stronie szeroko omówione nepomuki, przedstawione figurki i ich zdjęcia w Polsce i na świecie ale niezabrakło tu też informacji o atrybutach nepomuckich jak też jak rozpoznać nepomuka.

Rys. 2. Przykładowe rekordy rejestrujące zasoby internetowe, wyszukiwanie przez hasło indeksowe „kapliczki”

Źródło: Baza zasobów internetowych z zakresu nauk humanistycznych, ekonomicznych i społecznych realizowana w ramach projektu SYNATYPASSIM [online] [dostęp 30 czerwca 2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=53&IM=08&WI=KAPLICZKI&NU=01&MA1=rozwt%F1&MX0=1>.

W 2013 r. „Baza zasobów internetowych z zakresu nauk humanistycznych, ekonomicznych i społecznych” wraz z metadanymi z głównej bazy katalogowej BN, w sumie ponad 3,7 tys. rekordów, została zaimplementowana na platformie passim.pl.

W trakcie realizacji projektu zastanawiano się nad wyborem języka opisu treści dającego użytkownikowi w miarę prosty i intuicyjny dostęp do poszukiwanych dokumentów oraz ułatwiającego rejestrację zasobów internetowych. Z inicjatywy BN w opracowaniu rzeczowym w projekcie PASSIM zastosowano Uniwersalną Klasyfikację Dziesiętną [dalej: UKD].

Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna i jej cechy charakterystyczne a projekt PASSIM

Na decyzję o przyjęciu UKD do opracowania rzeczowego źródeł danych w PASSIM wpłynęły zarówno jej szeroki zasięg stosowania i oddziaływania w Polsce, jak również rola, jaką odgrywa w międzynarodowej wymianie informacji. UKD jest najpopularniejszą w Polsce klasyfikacją, stosowaną w bibliotekach różnych typów. Odgrywa rolę systemu organizacji zbiorów bibliotecznych. O sposobie jej wykorzystywania decyduje charakter i wielkość opracowywanych w danej instytucji zbiorów oraz tradycja klasyfikowania. W Polsce UKD jest najczęściej wykorzystywana do porządkowania książek na półkach, w ostatnich latach z dobrym skutkiem do ustawienia książek na półkach w wolnym dostępie. Wykorzystywana może być również w internetowych serwisach informacyjnych oraz jako podstawa map wiedzy dla tworzenia ontologii wykorzystywanych w systemach zarządzania wiedzą. O zasięgu jej stosowania w Polsce świadczy stałe zainteresowanie zakupem kolejnych wydań tablic skróconych UKD⁴.

⁴ BN niezmiennie pozostaje wydawcą tablic skróconych UKD od 1951 r. BN jest obecnie jedynym wydawcą tablic UKD w Polsce. O zapotrzebowaniu i popularności UKD świadczy choćby to, że zakupiona przez BN licencja na przetłumaczenie skróconej wersji pliku wzorcowego wydanego przez Konsorcjum UKD została określona na 15 tys. egzemplarzy. Wydrukowane przez BN w 2006 r. 5 tys. egzemplarzy rozeszło się w pierwszym roku sprzedaży.

UKD jest jednak przede wszystkim językiem o zasięgu międzynarodowym, tworzonym i kontrolowanym przez Konsorcjum UKD z siedzibą w Hadze. Konsorcjum UKD przygotowuje plik wzorcowy UKD (ang. *Master Reference File*, MRF), stanowiący podstawę edycji wszelkich licencjonowanych narodowych wydań tablic UKD.

Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna odgrywa istotną rolę w międzynarodowej wymianie informacji, co oznacza, że charakteryzuje ją:

- uniwersalność – UKD jest językiem o międzynarodowym zasięgu,
- kompletność – jej zakres obejmuje wszystkie dziedziny wiedzy, a prezentacja danych z pomocą UKD pozwala na całkowity i wyczerpujący podział wiedzy,
- uporządkowanie hierarchiczne – w układzie działowym UKD reprezentowane są wszystkie dziedziny wiedzy,
- wielojęzyczność – symbole UKD z odpowiednikami słownymi tłumaczone są na kilkadziesiąt języków,
- notacja dziesiętna niezależniająca ten język informacyjny od języków etnicznych,
- fasetowa organizacja wiedzy, w której główny zręb podziału wiedzy uporządkowany jest w jednym drzewie hierarchicznym (symbole główne), a pojęcia powtarzające się w wielu dziedzinach zorganizowane są w wielu dodatkowych, niezależnych hierarchiach (poddziały wspólne oraz poddziały analityczne i syntetyczne); ta cecha czyni z UKD klasyfikację, którą można rozbudowywać za pomocą poddziałów pomocniczych o dodatkowe cechy, aspekty, własności.

Spśród wymienionych cech na podkreślenie, szczególnie w kontekście jej wykorzystania w PASSIM, zasługuje zdolność UKD do porządkowania dziedzinowego i hierarchicznego. Każde wyrażenie przyporządkowane jest do jakiejś dziedziny wiedzy, zapisane jest zawsze w relacjach nadrzędności bądź podrzędności. W ten sposób powstaje drzewo klasyfikacyjne. Prezentacja symboli UKD w drzewie klasyfikacyjnym pozwala na prezentację danych w postaci grafów, map, wykresów.

Chociaż główną zaletą UKD jest jej struktura wpisana w drzewo klasyfikacyjne, pozwalająca na prezentację relacji hierarchicznych, to o jej sile decydują operatywne i funkcjonalne odpowiedniki słowne do symboli UKD. Odpowiedniki słowne do symboli UKD w postaci wyrażen naturalnych czynią ten język zrozumiałym dla użytkownika zewnętrznego. Są

one przygotowywane przez wydawców narodowych tablic UKD, którzy dostrzegając niuanse języka narodowego, przygotowują odpowiednie adaptacje. Poszczególne wersje językowe są prezentowane w postaci tablic UKD (pełnych, pośrednich bądź skróconych). Punktem wyjścia jest zawsze plik wzorcowy z symbolami UKD i odpowiednikami słownymi w języku angielskim, który jest tłumaczony na języki narodowe, np. UDC Summary⁵.

Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna w PASSIM

W PASSIM UKD jest wykorzystywana do klasyfikowania źródeł danych z zakresu nauk humanistycznych, ekonomicznych i społecznych. Ponadto odgrywa rolę narzędzia do wyszukiwania i przeglądania zawartości według klas tematycznych.

Przystępując do realizacji projektu PASSIM, podjęto decyzję o wykorzystaniu symboli UKD z kartoteki wzorcowej UKD⁶, stworzonej w BN. W lutym 2011 r. Zakład Informacji Naukowej BN we współpracy z Pracownią UKD BN przygotował schemat (układ działowy UKD) dla potrzeb projektu PASSIM. Dokonano pewnego wyboru symboli UKD wraz z odpowiednikami słownymi i wyodrębniono pewną liczbę podstawowych działów, przewidzianych w układzie dla PASSIM. Schemat układu działowego został zbudowany na bazie kartoteki wzorcowej UKD i tablic skróconych UDC – P058⁷. W ten sposób powstała tzw. baza pomocnicza UKD. Jest to rodzaj słownika wyrażen UKD w wersji zmodyfikowanej dla potrzeb

⁵ UDC Summary to pierwszy w historii UKD wielojęzyczny schemat symboli UKD w wolnym dostępie dla użytkowników Internetu z odpowiednikami słownymi, tłumaczony na 51 języków, w tym również w ramach prac Pracowni UKD BN na język polski. Zob. *UDC Summary* [online] [dostęp 30 czerwca 2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.udcc.org/udcsummary/php/index.php>; od czerwca 2013 r. Pracownia UKD bierze również udział w tłumaczeniu całego pliku wzorcowego, tj. 70.626 odpowiedników słownych do symboli UKD wraz z notami stosowania i przykładami na język polski.

⁶ *Kartoteka wzorcowa UKD* [online] [dostęp 30 czerwca 2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/KHW/makwww.exe?BM=3>.

⁷ *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna. Wydanie skrócone dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych*, oprac. T. Turowska, J. Hys, J. Kwiatkowska, Warszawa 2006.

osób opracowujących dokumenty w ramach projektu PASSIM. Jest to również rodzaj kartoteki UKD, w której prezentowane są symbole UKD, a z jej pomocą przeprowadzana jest kontrola poprawności i spójności użycia symboli UKD w opracowaniu rzeczowym dla PASSIM. Kartoteka wzorcowa UKD jest na bieżąco rozbudowywana o jednostki leksykalne, tworzone zgodnie z metodą rozbudowy symboli UKD.

Przyjęty dla bazy pomocniczej układ działowy wzorowany był pierwotnie na wykazie działów UKD dla „Bibliografii Zawartości Czasopism” [dalej: BZCz]. Z czasem okazało się jednak, że układ dla BZCz jest niewystarczający. Zdecydowano wówczas o znacznym rozszerzeniu zasobu słownictwa, głównie o jednostki leksykalne z zakresu nauk humanistycznych, ekonomicznych i społecznych. Wyodrębniono zestaw symboli UKD wraz z odpowiednikami słownymi.

Następnie przyjęto założenia co do struktury opisu danych⁸. Wyodrębniono symbole UKD i zapisano je w polu „080\$a Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna”, a odpowiedniki słowne (hasła indeksowe)⁹ w polu „653\$a Termin indeksowy – forma niekontrolowana”.

Baza pomocnicza UKD zapewnia standaryzację klasyfikowania i metod wyszukiwania oraz przeszukiwanie zasobów informacyjnych za pomocą symboli UKD i terminów indeksowych skorelowanych z symbolami UKD. Prezentowane są w niej zarówno ujednolicone, wzorcowe symbole UKD, jak również ujednolicone odpowiedniki słowne (hasła indeksowe) do symboli UKD. Prezentowane w niej symbole UKD są budowane zgodnie z przyjętą w BN metodą zapisu pionowego. Symbole te są do bazy pomocniczej pobierane bezpośrednio z kartoteki wzorcowej UKD w BN. Niezwykle użyteczną cechą bazy jest to, że użytkownik zewnętrzny, niezaznajomiony z symbolami UKD, może korzystać z klasyfikacji za pomocą odpowiedników słownych. Odpowiedniki słowne mają charakter tematów klasowych i przedmiotowych. Użytkownik zewnętrzny, posługując się w sposób intuicyjny wyrażeniami języka polskiego, dociera do nich dzięki informacji zawartej w polu 653.

⁸ MARC 21 Format for Bibliographic [online] [dostęp 30 czerwca 2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.loc.gov/marc/bibliographic/eccdhome.html>.

⁹ Odpowiedniki słowne do symboli UKD pełnią funkcję haseł indeksowych. W dalszej części artykułu stosuje się określenie *odpowiedniki słowne*.

Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna w PASSIM – metodyka klasyfikowania

Na wstępnym etapie tworzenia bazy pomocniczej określono szerokość i szczegółowość indeksowania. Generalnie nauki humanistyczne, ekonomiczne i społeczne w PASSIM klasyfikowane są za pomocą symboli w miarę szczegółowych i adekwatnych, nauki matematyczno-przyrodnicze – symboli uogólnionych. Zachowanie optymalnej szczegółowości z pomocą niewielkiej liczby symboli UKD umieszczonych w bazie pomocniczej UKD jest trudne. Dlatego zdecydowano się na rozwiązanie stosowane również w kartotece wzorcowej UKD BN. Do symbolu UKD o szerokim zakresie znaczeniowym dopisywane są odpowiedniki słowne równe zakresowo reprezentowanemu pojęciu, jak też odpowiedniki słowne o zakresie węższym.

Do jednego symbolu UKD w bazie dopisanych jest zwykle kilka odpowiedników słownych, np.

726 Architektura kościelna. Cmentarze. Kapliczki. Krzyże przydrożne, tj.

726 Architektura kościelna

726 Cmentarze

726 Kapliczki

726 Krzyże przydrożne

W opisanym przypadku symbol 726 zbiera, grupuje dokumenty na temat architektury kościelnej, cmentarzy, kapliczek, krzyży przydrożnych. W razie potrzeby do symbolu 726 w bazie pomocniczej można na bieżąco dopisywać odpowiedniki słowne, mieszczące się w polu semantycznym symbolu 726, np. „Kaplice, katedry, synagogi, cerkwie” itd.

Ekwiwalenty słowne do symboli UKD są każdorazowo pobierane z kartoteki wzorcowej UKD BN. Liczba symboli w bazie pomocniczej UKD jest w miarę stała. Wynosi obecnie 420 symboli. Rozbudowa słownictwa polega raczej na dodawaniu odpowiedników słownych do symboli. Takich odpowiedników jest kilkakrotnie więcej niż symboli. Tworzone są w ten sposób skupienia tematyczne. Szczegółowe zagadnienia wyrażane są za pomocą haseł indeksowych (odpowiedników słownych) i grupowane z pomocą symboli UKD o zakresie szerszym, np. w dziale 316.7 wyrażającym najogólniej socjologię kultury umieszczono odpowiedniki słowne w następującym brzmieniu: „Antropologia społeczna. Subkultury. Kultura

masowa. Dynamika kultury. Akulturacja. Zmiana kulturowa. Rozprzestrzenianie się kultury. Sankcje społeczne”.

Baza pomocnicza UKD jest zasilana na bieżąco symbolami UKD z podziałem alfabetycznym A/Z. Uznano za istotne sprecyzowanie klasyfikowanych wg UKD tematów za pomocą podziału alfabetycznego. Podział alfabetyczny wykorzystywany jest w PASSIM w jego wersji pełnej. Za pomocą podziału alfabetycznego klasyfikuje się hasła osobowe, hasła korporatywne i hasła geograficzne. Używa się wyłącznie alfabetu łacińskiego. Nazwy podane w innych alfabetach podlegają transliteracji. Nazwy osobowe, korporatywne, geograficzne podawane są w pełnym brzmieniu, np. „272-732.2 Jan Paweł II”, „001.32 Polska Akademia Nauk”, „913 (438) Gliwice”.

Pomimo obecności w strukturze rekordu PASSIM pola „516 Uwaga dotycząca typu dokumentu” wprowadzono do bazy pomocniczej PASSIM pewną grupę symboli głównych UKD, wyrażających formę dokumentu. Są to symbole poddziałów analitycznych wyrażające formy literackie, takie jak poezja, proza itd. Są one zamieszczane w obrębie tablic głównych w dziale „82-1/-9 Rodzaje i gatunki literackie”. Poza tym są to symbole z działu 0, tj. „001.32 Instytuty naukowe”; „012 Bibliografie podmiotowe”; „016 Bibliografie przedmiotowe”; „061 Organizacje”; „069 Muzea”. Symbole te dopisywane są w drugim polu, po symbolu wskazującym dziedzinę, np.

Muzea sztuki

080\$a 7

080\$a 069

653\$a Sztuka

653\$a Muzea

Bibliografia wiedzy o jezuitach

080\$a 272-788/-789

080\$a 016

653\$a Jezuita

653\$a Bibliografia przedmiotowa

Instytut Chemii

080\$a 54

080\$a 001.32

653\$a Chemia

653\$a Instytuty naukowe

W pierwszym polu 080 podaje się symbol dziedziny dla instytucji o określonych założeniach, w drugim polu 080 – symbol wyrażający muzea, bibliografie, organizacje. W klasyfikowaniu obowiązuje zasada pierwszeństwa treści; kategorie określające zawartość dokumentu muszą zawsze poprzedzać kategorie charakteryzujące formę lub ujęcie.

Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna w PASSIM – wyszukiwanie

UKD w rekordzie bibliograficznym w projekcie PASSIM pojawia się w trzech polach opisu: w polu z etykietą słowną „UKD”; w polu z etykietą słowną „Słowa kluczowe w języku polskim” oraz w polu z etykietą słowną „W dziedzinie”. Wyszukiwanie odbywa się zatem przez symbol UKD (z pola 080 z bazy pomocniczej), odpowiedniki słowne do symbolu UKD (z pola 653 z bazy pomocniczej), odpowiedniki słowne uogólnione, tzw. „W dziedzinie”. W indeksie „W dziedzinie” dyscypliny naukowe podzielono na dziewięć klas, zgodnych z podziałem stosowanym w UKD. Etykieta słowna „W dziedzinie” kieruje do pewnego rodzaju kartoteki, w której strukturze mieści się kod dziedziny, nazwa dziedziny po polsku, nazwa dziedziny po angielsku, dziedzina nadrzędna, poddziedzina.

Tabela 1. Etykieta słowna „Kod dziedziny”

Kod dziedziny:	32
Nazwa dziedziny po polsku:	Nauki polityczne. Polityka
Nazwa dziedziny po angielsku:	Politics
Rodzaj dziedziny:	UDC (Universal DecimalClassification)
Dziedzina nadrzędna:	Nauki społeczne

Tabela 1. Etykieta słowna „Kod dziedziny” (cd.)

Poddziedzina:	Partie i ruchy polityczne Parlamenty Polityka zagraniczna Polityka wewnętrzna Wybory Polityka wyznaniowa
----------------------	---

Źródło: opracowanie własne.

Wyszukiwanie zgodne z UKD w Repozytorium BN odbywa się przede wszystkim za pomocą wyrażeń języka naturalnego, tj. indeksu terminów (hasel indeksowych umieszczonych w polu 653). Indeks terminów stanowią hasła występujące w indeksie przedmiotowym UKD do tablic skróconych UDC – P058, w zrębie głównym tablic skróconych UDC – P058 oraz wyrażenia słowne odwzorowujące symbole rozwinięte i złożone, zbudowane na podstawie już istniejących symboli głównych. Wymienione w układzie alfabetycznym odpowiedniki słowne to zarówno ekwiwalenty wyszukiwawcze, jak i ich synonimy lub wyrażenia bliskoznaczne. W najnowszej polskiej edycji tablic UKD (UDC – P058) hasła indeksowe tworzone są zgodnie z zasadami tzw. uproszczonego języka hasel przedmiotowych.

W indeksie terminów (pole 653) znajdują się:

- terminy jednowyrazowe, np. *Filozofia*,
- terminy wielowyrazowe, np. *Finanse publiczne*,
- terminy z określnikami, np. *Gospodarka – polityka*.

Odpowiedniki słowne do symboli UKD oraz wyrażenia słowne „W dziedzinie” są dodatkowo umieszczone na tzw. grafie zależności. Jest to rodzaj wykresu uporządkowanych pojęć semantycznych, gdzie określona dziedzina wiedzy wyrażana jest za pomocą pojęć oraz relacji istniejących między tymi pojęciami. Np. termin „Polityka” wyszukany w zasobach internetowych odsyła m.in. do pozycji pod tytułem *Politics: National Security, Foreign Affair, Geopolitics*. Dołączony do tej pozycji bibliograficznej graf zależności prezentuje pojęcie *Polityka* w otoczeniu semantycznym pojęć wyszukiwawczych pozostających z nim w relacjach nadrzędności, podrzędności i współrzędności.

Rysunek 3. Graf zależności dla pojęcia *Nauki polityczne. Polityka*

Źródło: *Passim* [online] [dostęp 30 czerwca 2015]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.passim.pl/gui/resources/view/3153436>.

Podsumowanie

Jedną z zalet projektu PASSIM jest możliwość tworzenia i przetestowania innowacyjnych technik i sposobów wyszukiwania oraz prezentacji różnych typów zasobów. Na platformie [passim.pl](https://www.passim.pl) w wyszukiwaniu zaawansowanym już na wstępie zastosowano możliwość ograniczenia wyszukiwania do pięciu typów zasobów (dokumenty, osoby, konferencje, organizacje, inne) lub zawężenia wyszukiwania do określonej dziedziny, własnych folderów lub grup. Następne udogodnienia to możliwość fil-

trowania uzyskanych wyników oraz prezentacja dokumentu na liście zbliżona do sposobu prezentacji wyników w wyszukiwarce Google.

Na platformie passim.pl zarówno rekordy wzorcowe, jak i bibliograficzne są traktowane jako pełnoprawne źródła informacji o zasobach. Twórcom platformy passim.pl przyświecała idea stworzenia narzędzia, w którym zasoby nie będą widziane jako oddzielne elementy lub wykazy/listy zasobów – tak jak mamy z tym do czynienia w tradycyjnym wyszukiwaniu bibliotecznym, ale każdy zasób, każda metadana będzie punktem, wokół którego krążą inne metadane i zasoby powiązane ze sobą relacjami. Wyszukiwanie nie polega już na dokładnym sprecyzowaniu pytania, opartym na dobrej znajomości technik wyszukiwawczych i m.in. języków informacyjno-wyszukiwawczych, ale na swobodnym „chodzeniu” po danych powiązanych linkami. Zarówno w „Bazie zasobów internetowych z zakresu nauk humanistycznych, ekonomicznych i społecznych”, jak i na platformie passim.pl zastosowano UKD. Ale odbiorca posługuje się językiem naturalnym, korzysta z odpowiedników słownych do symboli UKD. Konstruuąc taki mechanizm, kierowano się przede wszystkim potrzebami środowiska naukowego. Z przeprowadzonych w ramach projektu badań¹⁰ wynikało, że dla naukowców reprezentujących nauki humanistyczne czas poświęcony na poszukiwanie informacji jest nauką samą w sobie. Platforma daje różne możliwości wyszukiwawcze, a poruszanie się po niej jest szybsze i bardziej intuicyjne.

Bibliografia

Bogusz Ewa, Myśliwska Anna, *Potrzeby informacyjne społeczeństwa sieciowego a kompetencje wyszukiwawcze współczesnych info-bibliotekarzy* (wystąpienie podczas konferencji *Fonslargus. The Library: a Source of Inspiration – Biblioteka, źródło inspiracji*, Warszawa, 14–17 maja 2012 r.).

Kartoteka wzorcowa UKD [online] [dostęp 30 czerwca 2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/KHW/makwww.exe?BM=3>.

¹⁰ E. Bogusz, A. Myśliwska, *Potrzeby informacyjne społeczeństwa sieciowego a kompetencje wyszukiwawcze współczesnych info-bibliotekarzy* (wystąpienie podczas konferencji *Fonslargus. The Library: a Source of Inspiration – Biblioteka, źródło inspiracji*, Warszawa, 14–17 maja 2012 r.).

MARC 21 Format for Bibliographic [online] [dostęp 30 czerwca 2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.loc.gov/marc/bibliographic/eccdhome.html>.

PASSIM [online] [dostęp 30 czerwca 2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.passim.pl>.

SYNAT [online] [dostęp 30 czerwca 2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.synat.pl>.

Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna. Wydanie skrócone dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych, oprac. T. Turowska, J. Hys, J. Kwiatkowska, Warszawa 2006.

UDC Summary [online] [dostęp 30 czerwca 2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.udcc.org/udcsummary/php/index.php>.

Universal Decimal Classification in the PASSIM project

ABSTRACT: In 2010 Polish National Library embarked on the SYNAT project (Science and Technology System). Within this project, the National Library performs a research task called PASSIM. The activities carried out by consortium members aim at creating and implementing a universal, open hosting and communication repository platform of web-based knowledge resources for researchers, students and others wanting to expand their knowledge. The National Library's Information and Reference Department is involved in the task of identifying, systematizing and listing web-based information resources, both Polish and foreign, in the field of humanities, economics and social sciences. The article describes the Universal Decimal Classification (UDC), a system of broad application and long tradition. The authors analyzed its characteristics and pointed out its potential to present data sources. The article discusses classification methods in the PASSIM project. Selected search options were presented with the use of UDC numbers and their word equivalents.

KEYWORDS: classification methods; PASSIM; searching; SYNAT; Universal Decimal Classification.